

פרשת שלח תשפ"ב

פנינים מרבינו האור החיים הקדוש

שחיטה למלאך, ו[אמנם] ל[פי] מה שהקדמנו תהי' הכוונה [כנ"ל -] כי יסיר ממנו חלק [הטוב] המתייחו, ובהסרת ממנו חלק הטוב זו היא שחיטתו".

וזה לשון האוה"ח [ויקרא ז לז]: "עוד ירמוז באומרו 'ולזבח השלמים', כי תכלית הביורור יהי' באמצעות הזבח, דכתיב [ישעי' לד ו] 'כי זבח לד' בבצרה', ואמרו ז"ל [סוכה נב]. עתיד הקב"ה לשחוט את השטן, ופירוש שחיטה זו הוא שיסיר ממנו בחינת המתייחו שהוא ניצוץ הקדושה וזוהו 'השלמים' - נשלמו כל הביורורים.

והודיע הכתוב כי גם הדבר הזה יושג באמצעות עסק התורה, כי בזכות עסק התורה שעוסקים הצדיקים בעולם הזה, יהי' הדבר. ולזה רמזו ז"ל בדבריהם כי השחיטה הלז' תהי' על זה הדרך, הקדוש ברוך הוא מצד אחד, וכל הצדיקים תופסים הסכין מצד אחר לזבח זבח ההוא - כי בכוחם הי' המושג" עכ"ל האוה"ח.

והיינו שהאוה"ח מבאר, שענין ה"שחיטה" האמור בביטולו של היצר הרע - שרו של עשו, ביאורו: הסרת הניצוץ הטוב מהיצר הרע. ומכיון שכל חיות הרע נובע מניצוץ הטוב שבו, [לכן] בהסרת הניצוץ ההוא מתוכו, יבוטל כל ענינו ומהותו.

אופן הריגת שרו של מצרים - ד' הפך אותו ממציאות רוחניות למציאות גשמיות וטיבע אותו בים - על פי זה יש לשאול שאלה על דברי האוה"ח בפרשת בא בענין שחיטת היצר הרע

א הרי שנתבאר, שהשחיטה האמורה לענין הריגת היצר הרע, איננה מתבארת באופן גשמי כלל, אלא הכוונה בו הוא זה שיבוטל כוחו. ואמנם יש לשאול, לאיזה סיבה לא נוכל לפרש את ענין שחיטת המלאך - היצר הרע, באופן גשמי, בדומה למה שמבאר האוה"ח בענין הריגת שרו של מצרים.

דהנה האוה"ח (שמות יד ס"ו פ כז) מבאר, שאופן הריגת השר של מצרים הי' באופן שכזה: ד' הפך את המלאך הרוחני של מצרים, ממציאות רוחניות למציאות גשמיות, ואז הוא שטיבע ד' אותו בים.

וזה לשון האוה"ח: "וינער ד' [את מצרים בתוך הים]. פירוש לצד שיש בני אדם בקיאיין לשוט בים, הגם שיהי' הים בכל תקפו וגבורתו יתחכמו לשום בו דרך, לזה אמר הכתוב כנגד אלו 'וינער' וגו', ביטל מהם הכח ההוא.

ולדברי רבותינו ז"ל (שמו"ר כא ה) שאמרו כי 'מצרים מת' (וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים'. יד ל), הוא שר של מצרים, אמר כי הגשימו והשליט עליו גשם המים (מלשון 'גשמיית') ונערז בתוך גו"ל עכ"ל האוה"ח.

דהיינו שלשון זה של 'וינער' מורה על מיתה גשמית. ולכן, לפי דברי חז"ל, שהכתוב מתאר את מיתת ה'שר של מצרים', הוצרך האוה"ח לפרש, שד' הגשימו - הפך את השר הרוחני של מצרים למציאות גשמית, ואז הוא שפעל בו המיתה הגשמית הזאת, שטיבע אותו בים והמיתו בזה.

ומזה הרי מתבאר, שגם לענין מלאך רוחני, ייתכן דבר כזה של הריגה גשמית. דהיינו ש"מצד המלאך" - היותו רוחני, לא נשללת האפשרות הזאת שמיתתו תהא באותו צורה ואופן שבו יומת דבר גשמי - ולכן ניתן לתאר את מיתתו בהגדרה ותואר הניתנת למיתת דבר גשמי.

ואולם אעפ"כ, האוה"ח שולל אפשרות כזאת בענין ביאור התואר "שחיטה" האמורה על הריגת היצר הרע. שהרי האוה"ח (שמות יא ה) מבאר, ש"מצד המלאך", אין ראוי לומר דבר כזה של "שחיטה" - מיתה גשמית. (ז"ל האוה"ח: "דברים אלו אין להם משמעות, כי לא יוצדק שחיטה למלאך").

ודבר זה טעון הסבר, מדוע שלא נוכל לבאר את הריגת שרו של עשו - יצר הרע, באותו אופן שבו המית ד' את שרו של מצרים, שהפך אותו למציאות גשמית והרגו במיתה גשמית עי"ז שטיבע אותו בים. דהיינו שנאמר, שד' עתיד להפוך את היצר הרע, למציאות גשמית ואז יהרגו אותו במיתה גשמית.

לאיזה טעם אמר הכתוב לשון של 'וישחטם' ולא לשון הרגיל של 'וימיתם' - מיתה' ראויה לתאר פעולה רוחנית אמנם משמעות לשון 'שחיטה' מורה על ענין גשמי

א הנה לאחר חטא המרגלים, טען משה לד', שאילו יאבד את בני מן העולם בבת אחת (רמז"ל), יהא בזה חילול ד'. כי המצריים ושאר האומות היודעים שד' אוהב את בני מ' מאד מאד, וראו ושמעו את גדולתו ויכולתו של ד', בשמעם שהמית את אומתו במדבר, יחשבו שזה נבע מצד חוסר יכולת להשמיד את האומות הגדולות שבארץ כנען ח"ו.

וזהו שאמר הכתוב 'ויאמר משה כו' ושמעו מצרים כו'. והמתה את העם כו' ואמרו הגוים כו'. מבילתי יכלת ד' להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם וישחטם במדבר" (יד יג, טו-טז).

ואמנם האוה"ח שואל, מה הוא זה כוונת הכתוב באומרו לשון כזה של 'וישחטם'; לאיזה סיבה שניה הכתוב מהלשון הרגיל ולא אמר לשון של מיתה - 'וימיתם במדבר'. וזה לשון האוה"ח (יד טז ד"ה וישחטם במדבר): "טעם שדיבר בלשון זה, לרמז את אשר יגשימו הדברים באלקי עולם. והטעם, כי כשתהי' הסיבה כי חס ושלום הוגבל בכח, הנה הוא בגדר הגשם חס ושלום" עכ"ל האוה"ח.

והיינו כי לשון "מיתה", יכולה לשמש כתיאור לביטול דבר רוחני (כ"כ האוה"ח דברים יט יא ד"ה ואומרו ומת). אמנם לשון כזה של "שחיטה", מורה על פעולה גשמית - פעולת מעשה חתיכה, עם סכין, במקום הצוואר. ולפיכך יש צורך לבאר, לאיזה טעם וסיבה, תיאמר טענת האומות - מבלי יכולת ד', בלשון כזה של 'וישחטם במדבר', ולא בלשון של 'וימיתם במדבר'.

ומתוך האוה"ח: הטענה שהאומות יטענו - אילו הי' ד' מכלה את ישראל במדבר ח"ו, הי' זה [שכביכול] חסר לו יכולת [ח"ו] להשמיד את מלכי כנען הגדולים והחזקים (- חיותם כל רגע נובע מד'; כשנסכסכו לארץ, נמוגו ונאבד כל כוחם. ע"י אור יחזקאל, תורה ודעת, עמו" קנא).

ולפיכך הביעו את אַמְרֵיהֶם בלשון כזה, הראוי להיאמר על בעל כח מוגבל - דבר גשמי, ולא אמרו לשון "מיתה", הראוי להיאמר על מהות רוחני בלתי מוגבל. (אציין: משמעות לשון האוה"ח הוא, שהכתוב אמר לשון כזה - לא האומות. ועי' לעיל בדברי האוה"ח יד טו בד"ה יאמרו הגוים).

שחיטת היצר הרע - ביאור הדברים

ב והנה מבואר בדברי חז"ל (עי' להלן) שהיצר הרע - שרו של עשו, יהא "נשחט" על ידי הקב"ה. דהנה בפיטו 'חד גדיא' שבסוף ההגדה של פסח, נאמר "ואתא הקב"ה ושחט למלאך המות". ומבאר הגר"א: "ואחר כך יבוא הקב"ה עם משיח בן דוד וישחוט כו'" (שרו של עשו).

וכן הוא לשון הגמרא (סוכה נב): "לעתיד לבוא מביאו הקב"ה ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים". (ובוזהר ח"א קצ, גם נאמר לשון זה, וכן הוא בזהר ח"ב מא, ובילקוט [פרשת וישלח] רמז קלג - "מיד הקב"ה תופס לשרו [של עשו] בציצית ראשו [שערו] ואליהו שוחט").

אמנם הענין טעון הסבר, האין יאמר לשון של שחיטה - המורה על פעולה גשמית וכנ"ל, לענין הריגת מלאך רוחני.

ובאמת האוה"ח (שמות יא ה) שואל שאלה זו ומיישבה. וזה לשון האוה"ח: "כי כל חלק רע שבעולם בהכרח יהי' לו דבר המעמיד כל שהוא מהחיוני שהוא בחינת הטוב, כי חלק הרע שם מיתה יש לו, ו[אם כן] איך יחי' ויהי' במציאות, ואין צורך לומר שיתנועע וילך כבעלי חיים, לזה בהכרח שיהי' בו חלק כל שהוא מבחינה הנקראת 'חיים', וזה חלק טוב.

ובזה תשכיל להבין מאמרו ז"ל (סוכה נב). כי לעתיד לבוא יביא הקב"ה לס"מ וישחטנו במעמד הצדיקים וכו'. עד כאן. ודברים אלו אין להם משמעות, כי לא יוצדק

ויש להבהיר: כל השאלה הזאת מיוסדת על זה שהאזה"ח (שמות יא ה) מבאר, שאפילו "מצד המלאך", לא ניתן אפשרות לתאר את מיתתו באופן של שחיטה. (ועי' הוא ששאלנו, מדוע שלא נוכל לתאר מיתתו כן - וכמו שאכן אירע לשרו של מצרים).

אמנם לפי האמת, אין כאן שאלה - שאולי השחיטה האמורה בנוגע להיצר הרע, ביאורה, הריגה באמצעות פעולה גשמית, שהרי האזה"ח (הגיל בפרשת שלח) מבאר, שאין ניתן לתאר את הצורה שבו ד' הורג - באופן של "שחיטה"; פעולה גשמית. ולכן אין לבאר את שחיטת המלאך הרוחני - היצר הרע, באופן גשמי.

אולם מה שכן יש לשאול הוא, מדוע מבאר האזה"ח ש"מצד המלאך" - היותו רוחני, קיימת סתירה לפירוש שכזה, שאי אפשר לתאר את הריגת המלאך באופן של מיתה גשמית, והרי ניתן לומר שד' הפכו ממצויאות רוחנית למצויאות גשמיות, וכמו שאכן עשה לשרו של מצרים, וכמו שנתבאר.

במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד - האם זה אמור גם על החוטא במזיד או רק על האיש שחטא בשוגג - דברי כמה וכמה ראשונים ומפרשים בזה

א) זה לשון הגמרא במסכת ברכות (ד:): "ואמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלקים זולתך". ופליגא דר' אבהו, דאמר רבי אבהו, מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין".

והנה נחלקו בזה המפרשים: א' החובות הלבבות (שער התשובה פ"ח) מבאר שמאמר חז"ל הזה נאמר אפילו על אדם שחטא ועבר על לא תעשה (לא רק שביטל מצות עשה). אמנם דווקא באופן שהלא תעשה, הוא לאו שאין בו כרת, והחטא הוא "חטא קטן", והתשובה היא תשובה מושלמת עד למאד, עיין שם שמרחיב לבאר אופן התשובה - ממש גדול מאד. ועל כגון זה הוא שאמרו חז"ל במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד (כן הוא לשון החובה"ל).

ואמנם החובה"ל לא מפרט, האם נאמר מאמר חז"ל הזה, רק על החוטא בשוגג או אפילו על החוטא במזיד. אולי כוונת החובה"ל באומרו שרק ב"חטא קטן" נאמר מאמר זה, ביאורו: חטא בשוגג. (וצריך לברר יותר). [ועי' אור יחזקאל, דרכי העבודה, עמו' רטן].

ואולם מדברי התוספות (בבא מציעא סוף נה) משמע, שאפילו על החוטא במזיד נאמר מאמר חז"ל הזה.

ועכ"פ התוספות והחובות הלבבות, לא התנו, שיצטרך החוטא לעשות תשובה תיכף ומיד בכדי שייאמר עליו מאמר חז"ל הזה. ומשמעות הדברים הוא שאפילו באופן שלא שב מיד, יוכל להיאמר עליו דברי חז"ל הג"ל.

ב' אולם בספר הישר (שער העשירי) המיוחס לרבינו תם (עי' ביאור הגר"א לאור"ח סי' נג ס"ה בהג"ה) מבואר, שרק באופן שהחוטא שם בתשובה "תיכף בהעשות העבירה" הוא שנאמר עליו מאמר חז"ל הזה. וכן כתב בספר מנורת המאור (נר ה, כלל א, חלק א, פרק שני הובא בשל"ה מסכת ראש השנה פרק דרך חיים תוכחת מוסר ד"ה שלישי).

ומבאר הגר"א (ביאור הגר"א א"ח סי' נג ס"ה בהג"ה) שרק באופן שחטא בשוגג, אמרו חז"ל עליו, מאמר זה. (כן ביאר בהפירוש 'והלכת בדרכיו' על תומר דבורה). וכן מפורש בדברי הגר"א (אמרו נועם ברכות לד, ציון בהפירוש 'והלכת בדרכיו' הג"ל, בפרק א ס"ק פד, בספר תומר דבורה) וזה לשונו: "ויש לומר דבאמת הצדיק עדיף מבעלי תשובה, ומ"ש במקום שבעלי תשובה כו' זה מיירי בצדיק גמור שבכיון עשו מן השמים שנכשל בעבירה קטנה בשוגג כדי שיעשה תשובה ויקיים מצות תשובה, על זה אמרו במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד שם" (ולפי"ז ייתכן לומר שרק במבט מצות עשה - לא בעובר על לא תעשה - יאמר ענין זה, שהרי גם בזה יוכל לקיים מצות תשובה).

וזה לשון הגר"א (בשער אור"ח הג"ל): [הרמ"א כתב: מי שעבר עבירה בשוגג כגון שהרג הנפש בשגגה וחזר בתשובה מותר להיות שליח ציבור אבל אם עשה במזיד לא, דמכל מקום יצא עליו שם רע קודם התשובה". וכתב הגר"א:] "מי שעבר כו'. עיין מ"א (ס"ק ח) בשם דרכי משה, וכמו שכתב רבינו תם (ספר הישר השער העשירי: [הוספת המדפיסים]) דעל שבא לידו עבירה במקרה ושב, על זה אמרו (ברכות לד): במקום

שבעלי תשובה עומדין כו'. עכ"ל הגר"א. [ועי' במהרה"א ברכות לד, בח"א, שמבאר, שמדובר רק באופן שלא חטא כלל עיין שם, ובמנורת המאור הג"ל ובאוה"ח ויקרא יח ב].

וזה לשון ספר הישר: פירוש אחר, והוא הנכון, כי יש בעלי תשובה אשר לבם נכון כלב הצדיקים, ואלה הנקראים צדיקים, כי בתחילתם ישרים היו, ושגגו או נודמנה להם עבירה וגבר עליהם היצר (- מלשון זה משמע אפילו אם חטאו במזיד הוא כן, ועיין היטב בביאור הגר"א הג"ל ובמ"א) ואחר כך שבו לקדמותם ולישרם, ונכפלה צדקתם ועבודתם בעבור החטא אשר עשו ואלה הם הנכבדים מהצדיקים כי צדקתם כפלים מצדקת הצדיק אשר לא חטא" עכ"ל ספר הישר.

(ומוסיף לבאר בספר הישר: "ודע כי התשובה יש לה שמונה עיתים אשר בהן יוכל אדם לעשותה: הראשונה, תיכף בהעשות העבירה כו' ומבחר אלה העיתים, העת הראשונה אשר זכרנו, וזאת היא תשובת הצדיקים אשר עליהם נאמר במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים עומדים").

(ציוין עוד בזה [בהפירוש והלכת בדרכיו הג"ל]: פירוש הר"י בר יקר בפירושו לשמונה עשרה של חול בברכת על הצדיקים, שפתי חיים ח"א עמוד קמב, מכתב מאלוהו ח"ג עמוד שנג בלע"ז. ועיין עוד בראשית חכמה שער התשובה פ"ו ד"ה ולכן, ריש עמוד קכ טור א בדפוס ישן - וכאשר בעל התשובה יהי' נזהר מליכשל באלו ולא בשאר עבירות וישפע בו כח הנשמה העליונה כו', וכן פירשו בתיקונים, שבעלי תשובה זוכים אל הנשמה יתירה בכל יום מה שאין זוכין שאר בני"א אלא בשבתות וימים טובים"). [עוד ציוין: ריקאנטי במדבר ה ו, עבודת הקודש ח"ב פרק לד].

האזה"ח מבאר שגם חוטא במזיד נאמר עליו "במקום שבע"ת עומדין" - אמנם אין זה ראייה להנידון הנ"ל באות א כי שם מדובר על היות השב חשוב בעצם יותר מהצדיק ודברי האזה"ח אמורים רק לענין נקודה אחת שבה הוא נחשב מעולה יותר מהצדיק

ב) ויש לברר מה הוא שיטת האזה"ח בזה. והנה האזה"ח (יד יח) מבאר, שמשם רבינו בהתפללו לד' למחול לישראל על חטא המרגלים השימט מדת "וחטאה" - אמר רק "נשא עון ופשע", משום "שלא היו אז שוגגין אלא מזידין".

ואמנם אף על פי כן, האזה"ח (יד יז) מבאר, שנאמר על ענין תשובת בני"א, מאמר חז"ל הזה שבמקום שבע"ת עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, וזה לשונו: [ועתה יגדל על כח ד',] "גם רמז הכתוב במאמר 'ועתה', שיקח תשובתם של ישראל. ואמרו 'יגדל נא', על דרך אומרים ז"ל (ברכות ד:): במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, והטעם, שיותר מתקדש שמו יתברך כשמתגיבים הרשעים את דרכיהם, והוא אומרו 'יגדל נא', פירוש, יהי' יותר גדולת ד' עתה, כשיחזרו בתשובה אחר המרד" עכ"ל האזה"ח.

הרי שנראה לומר, שהאזה"ח סובר, שאפילו בחוטא חטא גדול במזיד - כחטא המרגלים, מ"מ ייאמר על השב, מאמר חז"ל הזה.

אולם יש לדחות ראייה זו, שהרי יש לומר כן: האזה"ח רק מבאר, שנמצא איזה שום מעלה לבעל התשובה - שלא נמצא לצדיק, דהיינו שיתהווה קידוש ד' גדול יותר כשהרשעים חוזרים בתשובה. אמנם אין האזה"ח מבאר, שהבעל תשובה הזה, נחשב כצדיק יותר מאיש שלא חטא כלל. (וכן הוא משמעות דברי האזה"ח ויקרא יח ב, דברים יג ז, שבאיזה נקודה מסוימת - הצורך להתגבר על יצרו יותר [אוה"ח הג"ל ויקרא, דברים], הבעל תשובה מעולה יותר מהצדיק. וכן הוא משמעות דברי הריקאנטי [במדבר ה ו] והעבודת הקודש [ח"ב פרק לד] שציינו לעיל).

והיינו שהנידון בכל הספרים הג"ל (לעיל אות א), הוא לענין זה שייחשב הבעל תשובה גדול יותר מהצדיק, אמנם דברי האזה"ח אינם מתמקדים על נקודה זו אלא האזה"ח מדגיש רק, נקודה מסוימת, שבה הבעל תשובה גדול יותר מהצדיק.

ולכן אין ראייה, האין יסבור האזה"ח בנוגע להמחלוקת הג"ל - מתי ייחשב בע"ת כאיש גדול יותר מהצדיק: האם רק בחוטא בשוגג ושב מיד או גם בחוטא במזיד, וכנ"ל.

(יש להוסיף: בספר מנורת המאור, משמע, שרק בחוטא במצוות "תורניות" - שהשכל אינו מחייב קיומו, הוא שיוכל הבע"ת להחשב גדול יותר מהצדיק, אבל החוטא במצוות שכליות לא יוכל להחשב גדול יותר מהצדיק. עיין שם).

הגליון הזה נתנדב לע"נ
 מרת בריינא זלאטא ע"ה ב"ר ראובן יצחק שליט"א
 נפטרה כ"ז סיון תשע"ז

הגליון הזה נתנדב לע"נ איש נעים הליכות, שריד
 לדור ישן, הרה"ג ר' אלחנן בן הרב פרץ זצ"ל,
 נפטר שב"ק כ"ג סיון תשע"ז

הגליון הזה נתנדב לע"נ
 לע"נ האשה הצדקנית שהיתה תמיד בשמחה,
 ושם ד' שגור בפייה, מרת אסתר ב"ר שלום ז"ל